

تفکر جان بندارانه

پژوهش و تالیف

لیلا صادقیان، مهری صادقیان

ناشر: ابتکار دانش

نوبت چاپ: اول، فروردین ۱۴۰۱

چاپ و صحافی: مبین

تیراژ: ۱۰۰ نسخه

قیمت: ۸۰۰۰۰ تومان

شابک: ۹۷۸-۶۰۰-۱۱۱-۵۴۶-۲

کلیه حقوق این اثر برای مؤلف محفوظ است

⑤ قم، خیابان صفائیه، کوچه ۲۸ (بیگدلی)، کوی جلالزاده، فرعی اول سمت راست، پلاک ۶۹

⑤ قم، خیابان معلم، مجتمع ناشران، طبقه همکف، واحد ۲۴ همراه: ۰۹۱۲۷۴۸۵۹۳۸

@ habib.publish@gmail.com

☎ ۰۲۵ ۳۷۷۴۶۵۶۷ - ۳۷۸۳۶۴۲۰

@ Avaye_ebtekar

☎ ۰۹۱۲۷۴۹۲۸۰۰ - ۰۹۱۲۷۵۰۷۴۹۴

WWW.Ebtekardanesh.com

سرشناسه : صادقیان، لیلیا، ۱۳۶۵ -
عنوان و نام پدیدآور : تفکر کان پندارانه / پژوهش و نگارش لیلیا
صادقیان، مهری صادقیان.
مشخصات نشر : قم: ابتکار دانش، ۱۴۰۱.
مشخصات ظاهری : ۲۳۴ ص.
شابک: ۹۷۸-۶۰۰-۱۱۱-۵۴۶-۲ : ۱۵۰۰۰۰۰۰ : ریل
وضعیت فهرست نویسی: فیپا
یادداشت : کتابنامه.
موضوع : جادوگری

Magic

سحر و افسون

Charms

خرافات -- جنبه های اجتماعی

Superstition -- Social aspects

شناسه افزوده : صادقیان، مهری، ۱۳۵۹ -

رده بندی کنگره: BF۱۶۱۸

رده بندی دیویی : ۱۳۳/۴۳

شماره کتابشناسی ملی : ۸۸۱۷۷۷۹

فهرست مطالب

عنوان

صفحه

۱۷	 پیشگفتار
۲۳	 مقدمه
۲۱	 فصل اول:
۲۱	 ریشه‌شناسی، تاریخچه، خاستگاه
۲۱	 فراتحلیل گستره باورها
۲۶	 جادو
۲۸	 جادو در فرهنگ علوم اجتماعی
۳۴	 اصطلاح جادو و تعاریف آن در گذر زمان
۳۵	 کتب عهدین
۴۴	 نتیجه سخن
۴۴	 واژه‌های مترادف با جادو
۵۰	 ریشه‌شناسی واژه جادو
۵۲	 اقسام سحر
۵۴	 الف) ویلیام گود، یازده معیار تمایز جنبه‌های جادویی از جنبه‌های مذهبی
۵۵	 تاریخچه‌ی جادوگری
۵۸	 جادو و هنر
۶۰	 خاستگاه جادو
۷۴	 الف) در دائرةالمعارف بستانی جادو (سحر در عربی) به ۴ نوع تقسیم شده است:
۷۷	 کارکرد فرهنگی - اجتماعی جادو
۸۰	 انواع ادراکات فراحسی به شرح زیر است:
۸۱	 جادو در میان اقوام و ملل
۸۳	 الف) اقوام بدوی

۹۱	نتیجه سخن
۹۲	ب) جادو در ایران باستان و کیش زرتشت
۹۳	۱-۱) ایران پیش از تاریخ
۱۰۰	ج) جادو در اسلام
۱۰۰	۱-۲) پیش از اسلام
۱۰۶	سحر در قرآن
۱۱۱	احکام شریعت درباره‌ی سحر
۱۱۱	گونه‌های جادو
۱۱۲	۱) کیمیا
۱۱۳	۲) سیمیا
۱۱۳	۳) ریمیا
۱۱۴	۴) لیمیا
۱۱۴	۵) همیا
۱۱۵	۶) جفر
۱۱۵	۷) رمل
۱۱۶	خرافات
۱۱۶	منشأ خرافات
۱۱۶	علل ایجاد خرافات
۱۱۷	اقسام خرافات
۱۱۸	۱) تقسیم‌بندی خرافه از لحاظ ماهیت و فلسفه‌ی پیدایش
۱۱۸	اعتقاد به طالع بینی، فال بینی، دعا نویسی و رمالی
۱۱۸	۱) طالع بینی
۱۱۹	۳) فال و فالگیری
۱۱۹	۴) رمل
۱۲۰	صبر - عطسه
۱۲۰	طلسم
۱۲۱	تعویذ

۱۲۱	چشم زخم
۱۲۲	سعد و نحس
۱۲۲	نحوست اعداد
۱۲۳	عقیده به شانس و بخت و قسمت و سرنوشت لا یتغیر
۱۲۴	قضا و قدر
۱۲۴	استخاره
۱۲۵	اعتقاد به موجودات خیالی
۱۲۵	(۱) دیو
۱۲۶	(۲) غول
۱۲۶	(۳) نسانس
۱۲۶	اعتقاد خرافاتی مربوط به چن
۱۲۶	گستره‌ی باور به طلسمات در ایران معاصر
۱۲۸	جادو درمانی
۱۲۹	عقاید جادویی در قرن بیست و یک در جهان
۱۲۹	عقاید جادویی در اروپای غربی
۱۳۰	قرون وسطی
۱۳۱	دوره رنسانس
۱۳۲	عصر جدید یا مدرنیته
۱۳۲	عقاید
۱۳۳	جادو در ایران باستان
۱۳۴	جادو و دشمنان جادو
۱۳۵	زرتشت و جادوگری
۱۳۶	جادوی سفید
۱۳۷	جادوگران معروف باستانی
۱۳۷	بابل
۱۳۷	تور
۱۳۸	ویدرفش

۱۳۸	ملکوس
۱۳۸	دورسرو
۱۳۸	أخت
۱۳۹	قوانین قضایی باستانی درباره جادوگران
۱۳۹	مغان جادوگر
۱۴۱	فصل دوم:
۱۴۱	باور زاده جامعه
۱۴۳	نگرش جامعه‌شناسی به جادو
۱۴۳	بستر خرافات و پیدایش جادو از نظر جامعه‌شناسان
۱۴۵	دیدگاه‌های اندیشمندان درباره جادو
۱۴۶	یواخیم واخ
۱۴۸	آگوست کنت
۱۴۹	فریزر
۱۵۰	ماکس وبر
۱۵۱	جادو از نظر مردم‌شناسان
۱۵۳	جان بیتی
۱۵۴	نتیجه‌گیری
۱۵۹	فصل سوم:
۱۵۹	جادو در ادبیات داستانی
۱۶۰	جادو و داستان
۱۶۲	جادو و ادب فارسی
۱۶۲	سه گونه‌ی ادبی بیشترین جادوی‌ها را دربردارد:
۱۶۴	جادو در ادبیات غنایی
۱۶۵	فصل چهارم:
۱۶۵	فرا تحلیل بررسی جادو در ادبیات داستانی ایران
۱۶۶	مقدمه
۱۶۸	۴ - ۱ عناصر جادویی در هزار و یک شب و سمک عیار

۱۷۳	۴- ۲ عناصر جادویی در امیر ارسلان نامدار.....
۱۷۵	۴- ۲- ۱ رفتن خواجه نعمان به سفر تجارت.....
۱۷۵	۴- ۲- ۲ تولد پسر از کنیز.....
۱۷۵	۴- ۲- ۳ ساعت سعد برای عقد.....
۱۷۵	۴- ۲- ۴ طالع امیر ارسلان برای رفتن به جنگ.....
۱۷۵	۴- ۲- ۵ برای بر تخت نشستن امیر ارسلان.....
۱۷۶	۴- ۲- ۶ اعتقاد به تقدیر الهی.....
۱۷۶	۴- ۲- ۷ طالع امیر ارسلان برای رفتن به جنگ پطرس شاه.....
۱۷۶	۴- ۲- ۸ پیشگویی وزیران پطرس شاه برای لشکرکشی و جنگ با امیر ارسلان.....
۱۷۶	۴- ۲- ۹ نحوه‌ی ورود امیر ارسلان به فرنگ.....
۱۷۶	۴- ۲- ۱۰ اعتقاد به تقدیر.....
۱۷۷	۴- ۲- ۱۱ پیشگویی وزیران پطرس شاه مبنی بر بخت دختر.....
۱۷۷	۴- ۲- ۱۲ اشاره به بخت و اقبال.....
۱۷۷	۴- ۲- ۱۳ رمل و اسطرلاب.....
۱۷۷	۴- ۲- ۱۴ ساعت و طالع برای رفتن به جنگ ریحانه دیو.....
۱۷۸	۴- ۲- ۱۵ اشاره به داستان گردنبند طلسم شده بر گردن مرغ لقا.....
۱۷۸	۴- ۲- ۱۶ امداد غیبی.....
۱۷۹	۴- ۲- ۱۷ داستان قلعه سنگی.....
۱۷۹	۴- ۲- ۱۸ شکستن طلسم قلعه سنگی.....
۱۸۰	۴- ۲- ۱۹ داستان سگ سیاهی که در قلعه سنگی بود.....
۱۸۰	۴- ۲- ۲۰ حوادث قلعه سنگی.....
۱۸۱	۴- ۲- ۲۱ علت اینکه امیر ارسلان از آن قلعه جان سالم به در برده.....
۱۸۱	۴- ۲- ۲۲ داستان فولاد زره و شکستن طلسم او.....
۱۸۲	۴- ۲- ۲۳ خواندن دعای حفظ.....
۱۸۲	۴- ۲- ۲۴ خوش یمنی ساعت و اثر نکردن سحر.....
۱۸۲	۴- ۲- ۲۵ طلسم قلعه سنگ باران.....
۱۸۳	۴- ۲- ۲۶ اشاره به درست کردن مرهم.....

- ۴- ۲- ۲۷ گشودن طلسم درهای قلعه فازهر ۱۸۳
- ۴- ۲- ۲۸ تغییر شکل و هیئت ۱۸۳
- ۴- ۲- ۲۹ خواب بند کردن کردن ملک شاپور ۱۸۴
- ۴- ۲- ۳۰ کارهای جادویی توسط ریحانه دیو ۱۸۴
- ۴- ۲- ۳۱ اعمال ماورایی ۱۸۵
- ۴- ۲- ۳۲ خواب دیدن امیر ارسلان ۱۸۵
- ۴- ۲- ۳۲ اعمال جادویی ۱۸۶
- ۴- ۳- ۳ سرگذشت حاجی بابای اصفهانی ۱۸۶
- ۴- ۳- ۱ اعتقاد به طلسم و جادو ۱۸۷
- ۴- ۳- ۲ اعتقاد به خوش یمنی ساعات ۱۸۷
- ۴- ۳- ۳ اعتقاد به قضا و قدر ۱۸۷
- ۴- ۳- ۴ اعتقاد به دقایق نوبت ۱۸۸
- ۴- ۳- ۵ اشاره به کارهای مخدای العاده ۱۸۸
- ۴- ۳- ۶ اشاره به طلسم و تعویذ و حوالات ۱۸۸
- ۴- ۳- ۷ اعتقاد به ساخت طلسمات با اندام حیوانات ۱۸۹
- ۴- ۳- ۸ عوام فریبی ۱۹۰
- ۴- ۳- ۹ اعتقاد به فال ۱۹۱
- ۴- ۳- ۱۰ اعتقاد به خواب ۱۹۲
- ۴- ۳- ۱۱ باور عامه ۱۹۲
- ۴- ۳- ۱۲ اعتقاد به جادو درمانی ۱۹۲
- ۴- ۳- ۱۳ اعتقاد به بخت گشایی ۱۹۲
- ۴- ۳- ۱۴ پیشگویی ۱۹۳
- ۴- ۳- ۱۵ اعتقاد به بدیمنی بستر بیمار، اعتقاد به شیطان ۱۹۳
- ۴- ۳- ۱۶ اعتقاد به چشم زخم ۱۹۳
- ۴- ۳- ۱۷ اعتقاد به شانس ۱۹۳
- ۴- ۳- ۱۸ اعتقاد به موجودات ماورایی ۱۹۳
- ۴- ۳- ۱۹ اعتقاد به تسخیر شدن توسط جن و پری ۱۹۴

- ۴- ۳- ۲۰ اعتقاد به رمالی و آینه بینی ۱۹۵
- ۴- ۴- عناصر جادویی در چرند و پرند ۱۹۷
- ۴- ۴- ۱ جادو درمانی ۱۹۷
- ۴- ۴- ۲ اعتقاد به تسخیر ارواح ۱۹۸
- ۴- ۴- ۳ چشم زخم ۱۹۸
- ۴- ۴- ۴ باور به امور ماورا طبیعی ۱۹۸
- ۴- ۴- ۵ اعتقاد به مشیت الهی ۱۹۸
- ۴- ۴- ۶ اعتقاد به نحسی اعداد ۱۹۸
- ۴- ۴- ۷ اعتقاد به شانس و اقبال ۱۹۸
- ۴- ۴- ۸ اعتقاد به باور عامیانه ۱۹۹
- ۴- ۵- عناصر جادویی در مسالک المحسنین: طالب اوف ۱۹۹
- ۴- ۵- ۱ اعتقاد به اثربخشی طلسم و دعا ۲۰۰
- ۴- ۵- ۲ اعتقاد به دعای زیارت بند ۲۰۰
- ۴- ۵- ۳ اعتقاد به حرز ۲۰۰
- ۴- ۵- ۴ اعتقاد به باور عامیانه ۲۰۰
- ۴- ۵- ۵ اشاره به انجام کارهای خارق العاده ۲۰۰
- ۴- ۵- ۶ اعتقاد به ساعات سعد و نحس ۲۰۲
- ۴- ۵- ۷ اعتقاد به فال ۲۰۲
- ۴- ۵- ۸ اعتقاد به بد شگونی مکان ۲۰۲
- ۴- ۵- ۹ اعتقاد به ترس از نفرین ۲۰۲
- ۴- ۵- ۱۰ اعتقاد به بد یمنی صدای غراب ۲۰۲
- ۴- ۶- عناصر جادویی در کتاب علویه خانم ۲۰۳
- ۴- ۶- ۱ خرافات کارهای جادویی مربوط به بخت گشایی دختران ۲۰۳
- ۴- ۶- ۲ زنان و کارهای جادویی مربوط به نازایی ۲۰۴
- ۴- ۶- ۳ اعتقاد مربوط به جن ۲۰۴

پیشگفتار

جادو و خرافه‌گرایی پدیده‌ایست اجتماعی و فرهنگی که عمری به درازای قدمت بشر دارد و در جوامع مختلف بشری از اجتماعات اولیه انسانی گرفته تا جوامع مدرن امروزی خود را در اشکال و صورت‌های گوناگون، نشان داده است. استمرار و رواج آن، تنوع شکلی و رسوخ آن در آیین‌ها و اعتقادات و رسوم مردم، ارتباط آن با فرهنگ و باورهای عامه، با داستان‌ها و افسانه‌ها و اسطوره‌ها و ادبیات جوامع و تأثیری که می‌تواند بر زندگی مردم و بر آثار علمی و فرهنگی و متون به جا مانده در جامعه بگذارد، نشان از اهمیت این پدیده دارد. جادو و اعتقادات خرافی دیر زمانی است که در فرهنگ جوامع در سرتاسر جهان ریشه دوانده و تأثیر بسزایی در علم و باور و فرهنگ و ادبیات دوره‌های مختلف تاریخی گذاشته و واقعیت‌ها را تحریف کرده است. این پدیده منحصر به یک جامعه خاص نبوده و در بین ملل و اقوام مختلف از زمان‌های دور تا امروز حضور و نمودی آشکار و نهان داشته است. به ویژه در شرایطی که جوامع با وضعیت بحرانی و با بن‌بست‌های سیاسی، اجتماعی و اقتصادی مواجه می‌شود، زمینه گرایش به جادو و باورهای خرافی تقویت می‌شده است. جامعه ایران نیز از این امر مستثنی نبوده و در دوره‌های مختلف تاریخی با این پدیده مواجه بوده است. در چنین شرایطی نیاز روحی مردم به امری ماورایی موهوم برای مقابله با فقر، بیماری، قحطی و ضعف روزافزون کشور افزایش می‌یابد. توسل به طلسم و دعا به صورت مرهم و تنها روزنه‌ی امید آنها درآمده و علوم ماورالطبیعه را بیش از پیش گسترش داده در این میان کاهش سطح امنیت در زندگی اجتماعی و جهل و ناآگاهی مردم، عامل دیگر در گرایش آنان به سوی این باورها بوده است. در این کتاب سعی بر آن شده است که اثبات گردد جادو بیشتر از آنکه وجود و حضور داشته باشد زایده‌ی جامعه و فرهنگ غالب می‌باشد که نسل به نسل از اقوام بدوی تا به امروز

به اشکال و گونه‌های مختلف نمود یافته است، چرا که در بازشناسی فرهنگ و عناصر تشکیل دهنده‌ی باورهای عمومی هر جامعه‌ای جادو و باورهای خرافی نه تنها هسته‌ی اصلی هویت فرهنگی هر جامعه را تشکیل می‌دهد بلکه به وضوح می‌توان گفت بین جادو و علم و دین ارتباط معناداری وجود دارد که از یک سو جادو و باورهای خرافی را می‌توان شکل تکامل نیافته علم دانست به این صورت که انسان بدوی آرزوها و خواسته‌های خود را در قالب اعمال جادویی نمودار می‌کند، جادو و باورهای خرافی زمینه‌ی پیدایش علم و مذهب بوده و این همان فایده هنر سیاه جادو است و دانش‌های بسیاری وامدار جادواند چرا که از نخستین نمونه‌های پرسش ساده مطرح شده تا اشکال تکامل یافته ادیان و دانش‌ها همه جا جادو با رنگ و طرح‌های متفاوت خویش در جلوه‌گری است. از سویی دیگر بررسی آثار و متون نثر فارسی باقی مانده از ادوار گذشته نمود میزان بهره‌گیری از جادو در میان اقوام و حکومت‌های کهن که جادو و باور خرافی را دینست طبع خود قرار داده و با شیوه ابداعی در روزگار خود به اهداف انسان‌ها جامعه عمل می‌پوشانند و تأثیرات ژرفی بر افکار جامعه می‌گذارند که این خود زمینه عقب ماندگی جامعه از پیشرفت و توسعه را فراهم می‌کرد. این باورها که ریشه در گذشته دارد، در این عصر نه تنها به قوت خود باقی مانده است، بلکه در بسیاری از موارد بارورتر شده به طوری که حتی در دوره‌های بعد نیز به حیاط خود ادامه خواهد داد. همه این عوامل مرا بر آن داشته تا ساعت‌هایی از زندگی خود را صرف شناخت و مطالعه‌ی منشأ تاریخی انواع خرافات و تنوع آنها، فراز و نشیب تاریخی و تشابهات مصادیق در میان فرهنگ‌ها و مقایسه آنها کنم، همچنین به دنبال یافتن پاسخ علل اجتماعی شکل‌گیری جادو و باورهای خرافی، پیامدها و کارکردهای آیین‌ها و اعمال خرافی می‌توان این پرسش را مطرح کرد که در کدام ساختار اجتماعی و در چه شرایط و موقعیتی خرافه رشد می‌کند؟ چگونه امور مربوط به جامعه به وسیله‌ی اعتقادات و باورهای خرافی و جادو در جامعه توجیه می‌شود؟

در پاسخ به این سؤال‌ها، کتاب حاضر در چهار بخش تنظیم شده است: بخش اول به بررسی دقیق ریشه‌شناسی و تاریخیچه و خواستگاه جادو و باورهای اعتقادی و خرافی و جایگاه آن در زندگی انسان و فراتحلیلی گسترده بر باورها در ایران و جهان اختصاص یافته است. بخش دوم، بررسی ریشه اجتماعی جادو و باورها و مرور مفاهیم و نظریه‌های اثبات آنکه

وجود و حضور جادو زائده‌ی جامعه و فرهنگ غالب که از اقوام بدوی تا امروز نمود یافته متمرکز شده است. در بخش سوم، جادو در ادبیات داستانی و گونه‌های آن پرداخته شده است. در بخش چهارم، فراتحلیلی بر بیان شگفتی‌هایی که دیده‌اند و یا از راستگویی شنیده‌اند بیان شده و نمونه‌هایی از داستانی جادویی ایرانی بررسی شده است.